
Savoyai Jenő és kora

A „nemes lovag” (der edle Ritter), azaz Savoyai Jenő herceg hadvezéri tehetségéről, politikai szerepvállalásáról, vagy éppenséggel a kevésbé ismert magánéletéről rengeteget lehet és szokás vitatkozni. Mindezt jól mutatja a személyéről megjelent számtalan életrajz és forráskiadvány is. Vitán felül áll azonban, hogy korának egyik legtehetségesebb és legnagyobb hatású államférfija és hadvezére volt. Ebből is következik, hogy a Habsburg területeken élő népek szinte mindegyikének életében fontos szerepet játszott. Nem volt ez másképp a szerb nép esetében sem. Igen korán, már 1873-ban megjelent az első szerb nyelvű és *Branko Bešlin* könyvéig az egyetlen Savoyai Jenő-életrajz, amely már a megjelenése évében is sok esetben elavult adatokat és nézeteket közölt az olvasóval.¹ Ezt követően a szerb történettudomány kevésbé foglalkozott a herceg személyével. Ez részben a XX. század eseményeinek, azaz a második világháborús német megszállásnak is köszönhető. A megszállók által terjesztett propaganda német népi hőst faragott a hercegből. Többek között egy SS-hadosztály, valamint a háború alatt a Belgrádban felépített (és még ma is álló) német hadihíd, de maga az ország fővárosa, Belgrád is az ő nevét vette fel: Prinz Eugen Stadt. Ennek köszönhetően a herceg neve a második világháborút megelőzően és folyamán igen rossz visszhangot keltett, és részben ennek tudható be, hogy maguk a történészek is mellőzték valamelyest a témát. Ugyan Jenő megítélése a különféle szerb nyelvű történeti munkákban szinte mindig pozitív volt, ennek ellenére sosem foglalkoztak a herceg személyével külön életrajz keretében.

¹ *Живот и војена дела принца Јевђенија Савојског*, 1873. (= Savoyai Jenő herceg élete és haditettei)

E téren hozott végleges változást Branko Bešlin könyve, a Savoyai Jenő és kora. A szerző az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának kora újkori egyetemes történelem professzora és a legrégebbi szerb irodalmi, művelődési és tudományos intézmény, a Matica srpska alelnöke. A kötet első kiadása 2014-ben látott napvilágot, amelyet 2016-ban egy második, kisebb változtatásokat magába foglaló követett. A többi Jenő-életrajzhoz viszonyítva igen vastag, több mint 600 oldalt kitevő munka elsősorban a német, angol és szerb nyelvű szakirodalomra, illetve forráskiadványokra támaszkodik. Mint ahogyan azt maga a szerző is kifejti könyve bevezetőjében, a cél nem is lehetett új eredmények közzététele, hanem elsősorban az eddigiek teljeskörű és tudományos igényű, illetve egyéni szemléletű összefoglalása. Ennek és a könyv egyéb tulajdonságainak köszönhetően a kézbeveendő könyv mégis jelentősen eltér attól a számtalan Savoyai Jenő-életrajztól, amelyek ez idáig napvilágot láttak.

Már a könyv címe is árulkodó a tartalmat illetőleg. A herceg életútján túlmenően megelevenedik maga a kor is, amelyben élt. Ugyan a hangsúly mindvégig megmarad Savoyai Jenő személyén, valamint pályájának és magánéletének története végigkíséri az egész művet, ennek ellenére élete elsősorban összekötő vezérfonalként szolgál a könyvben. Ezáltal olyan eseményekről is hírt kapunk a XVII. és a XVIII. század fordulójáról, amelyeknek a herceg egyáltalán nem volt részese. Több olyan fejezettel is szembesülhetünk például, amelyekben Savoyai Jenő neve egyszer sem fordult elő. A szerző kiemelt célja tehát nem csupán Jenő tevékenységének bemutatása volt, hanem végigkövetni a herceg életével egyidőben végbemenő legjelentősebb eseménysorozatok alakulását is, teljes képet adva a kor eseményeiről és jellegzetességeiről (pl. a nemzetközi kapcsolatokról, hadászatról stb.).

A könyv egy a Savoyai Jenőről eddig megjelent munkákról, hiányosságairól és erényeiről készült részletes bibliográfiai tájékoztatóval és elemzéssel veszi kezdetét. A bevezetőt követően a könyv hat nagyobb, eltérő terjedelmű egységre tagolódik, amelyeken belül további alfejezetek találhatók. Az első nagy egység (A nagy király és a kis apát, 1663–1683) elsősorban Savoyával és Savoyai Jenő fel-

menőivel foglalkozik. A szerző felvázolja a savoyai grófság történetét, amelynek során a hangsúly természetesen Jenő herceg közvetlen elődein van, mint pl. a „Vasfejűnek” nevezett ükapján, a legendás hadvezéren, németalföldi helytartón és Savoya uralkodóján, Emanuele Filibertón (1528–1580).² Mélyrehatóan megismerhetjük a herceg szüleinek életét is, a XIV. Lajos által is nagyra becsült Eugene Maurice-t (1635–1673), valamint a rosszhírű és botránys mazarinett Olympia Mancinit (1638–1708). Mindezt, magától értetődően, Jenő személyiségének, fizikai megjelenésének, valamint fiatalsága történetének bemutatása követi 1683-ig, amelynek során megelevenedik a XIV. Lajos és a fiatal Jenő közötti konfliktus története is.

A rákövetkező, azaz a második (Keleten, 1683–1688) és a harmadik (A Nap és a félhold között, 1689–1699) nagy fejezetek elsősorban a török elleni visszafoglaló háborúval (1683–1699) és a pfalzi örökösödési háborúval (1688–1697) foglalkoznak. A szerző párhuzamosan taglalja a két háború eseményeit, rámutatva a két hadszíntér közötti megannyi összefüggésre és kölcsönhatásra, egyetlen egy nagy folyamba olvasztva a keleti és nyugati hadszínterek történéseit, azonban mégis figyelve az egyes hadjáratok kompakt leírására. Mint már említettük, annak ellenére, hogy Savoyai Jenő nem vett részt a kérdéses időszak összes törökök vagy franciák elleni hadjáratában, a szerző mindkét háború teljes eseménysorozatát feldolgozza. A pfalzi örökösödési háború esetében megfigyelhető azonban, hogy az itáliai hadszíntérnek, ahol 1689 és 1696 között Jenő parancsnokolt, valamennyivel több figyelmet szentel.

Mielőtt még rátérnénk a többi fejezet tartalmának ismertetésére, meg kell állnunk egy pillanatra. A második és a harmadik fejezetek azok, amelyekben a hadi események leírásán túl kidomborodik a könyv egyik legnagyobb erénye, amelynek köszönhetően az kiemelkedik a többi, már-már sablonosnak nevezhető Savoyai Jenő-életrajz és visszafoglaló háborús hadtörténet közül. A szerző jó érzékkel szövi bele a háborúk és a politikai események sodrába a szerb hadvezérek és közkatonák, valamint a pravoszláv egyház és a hétköznapi ember történetét. Mindez azt eredményezi, hogy a szerb nép történe-

² Személye talán jobban ismert Alexandre Dumas *A savoyai herceg* című regénye alapján, amelynek a főhőse.

tét a XVII–XVIII. századok fordulójáról annak európai kontextusában ismerhetjük meg, belekapcsolva azt a közép- és nyugat-európai történelmi folyamatokba, egyszersmind azt annak szerves részeként mutatva be.

Ugyan a teljes műre érvényesek az imént mondottak, különösen igaz ez a visszafoglaló háborúra, amely a szerb történelem egyik leg-, ha nem a legviszontagságosabb időszaka volt, amikor „az élők megirigyelték a holtakat”.³ Ennek köszönhetően teljesen más megvilágításban tárulnak elénk a Magyar Királyság felszabadítását eredményező háború eseményei, ráadásul sok esetben a magyar vagy a nyugat-európai történetírás számára teljesen ismeretlen vagy mellőzött adatokkal szolgálva. A szerb katonai egységek és hadvezérek részvételének, illetve teljesítményének bemutatása nem jellemző sem a német, angol vagy a magyar nyelvű szakirodalomra, teljességgel elhallgatva a szerb katonák sokszor meghatározó szerepét, mint amelyet például az eszéki harcoknál 1687-ben, a szalánkeméni csatában 1691-ben, vagy hat évvel később, a zentai csatában játszottak. A visszafoglaló háború eseményeiről olvasva még szembetűnő különbség, hogy a magyar vagy német nyelvű munkák általában más eseményeket és másképp hangsúlyoznak. Ennek és a szerb részvétel feldolgozásának köszönhetően sokszor könnyebben emészthető és olvasható a könyv ezen része attól a rengeteg, nagyjából egy kaptafára készülő visszafoglaló háború története könyvtől, amelyeken a kutatóknak át kell rágnia magát.

Az eltérő hangsúlyozás végső soron azért is jelentős, mivel az eddigi életrajzok a német, angol vagy francia történészek tollából szinte kivétel nélkül elsősorban a nyugat-európai eseményekre helyezték a hangsúlyt. De még a nagyon alapos és részletes, megkerülhetetlen alapműnek számító *Max Braubach*-féle ötkötetes Savoyai Jenő-életrajz esetében sincs ez másképp. A Habsburg területek keleti részein lezajló történésekkel, gondolva itt elsősorban a török elleni háborúkra, aránytalanul felületesebben foglalkoznak ezek a kiadványok, mint például a spanyol örökösödési háborúval (1701–1714). Branko Bešlin a könyvében pontosan az ellenkezőjére tett kísérletet, azon-

³ Ezzel a címmel írt könyvet a kérdéses időszakról Milorad Panić Szurep. *Ld.* Milorad Panić Szurep: *Kad su живи завидели мртвима*. Београд 1960.

ban egyidőben a nyugat-európai eseményeket sem hagyva figyelmen kívül.

A negyedik főfejezet a spanyol örökösödési háború történetével foglalkozik, amelyben Savoyai Jenő meghatározó szerepet játszott. Rendhagyónak számít az a részletesség, amellyel a háború eseményeit (a hadmozdulatok, a hadvezérek, a nemzetközi viszonyok stb.) bemutatja a könyv. Ugyanez érvényes a pfalzi örökösödési háború és a visszafoglaló háború eseményeire is, azonban az utóbbi esetében, ha a magyar történetírást vesszük, teljesen szokványos dologról van szó, hiszen rengeteg magyar nyelvű történeti munka foglalkozott már a témával. A kérdéses időszak nyugat-európai háborúiról ilyen léptékű adatgazdag kiadvány sem magyarul, sem pedig a délszláv nyelvek valamelyikén, tudtommal, nem jelent még meg.

Az ötödik és utolsó előtti nagy egység elsősorban a magyar történetírás által is kegyetlenül mellőzött 1716–1718 közötti török elleni visszafoglaló háborúval és az ehhez az időszakhoz köthető egyéb eseményekkel foglalkozik (Újra keleten, 1716–1718). A fejezetben központi helyet foglal el Belgrád (Nándorfehérvár) 1717-es elfoglalása, ezt a haditettét maga Savoyai Jenő is a legnagyobbak között tartotta számon. A hatodik és utolsó fejezet a herceg haláláig terjedő periódust dolgozza fel, amikor is Jenő herceg a császár után a birodalom második embere volt (Az államférfi, az építető, a tudományok és a művészetek hódolója, 1718–1736). A fejezetben különös hangsúly van a mecénási, múgyűjtői és palotaépítői (elsősorban lásd a bécsi Belvederét) tevékenységén, amelyek háttérbe szorítanak más témákat. Kevesebb szó esik élete utolsó szakaszának bel- és külpolitikai tevékenységéről, spanyol-németalföldi kormányzóságáról vagy a lengyel örökösödési háborút érintő kérdésekről (1733–1738).

Savoyai Jenő életén túlmenően, a könyvben leírtak döntő többsége, mint például a pfalzi vagy a spanyol örökösödési háborúk, először kerülnek szerb nyelven ilyen részletességben és kiegyensúlyozott formában az olvasó elé. Minderre szükség lenne magyar nyelven is, hisz még ha a szükséges idegen nyelvtudás birtokában állnánk is, akkor sem lenne lehetőségünk utánajárni a témának, mivel a fontosabb külföldi szakirodalom még az ország legnagyobb könyvtáraiból

sem érhető el. Branko Bešlin hiánypótló könyve már a megjelenésével kivívta magának azt, hogy alapvető szakirodalommá váljon a Savoyai Jenő személyét és korát kutatók, érdeklődők, valamint a helytörténészek számára. És nem csak Szerbiában, de akár Horvátországban, vagy más, a szerbvel és a horváttal rokon nyelvet beszélő (vagy megértő) országokban is.

Бранко Бешлин: Евгеније Савојски и његово доба (Savoyai Jenő és kora) Матица српска (Matica Srpska) Нови Сад (Újvidék), 2016. 659 о. ISBN 978-86-7946-172-8

Tóth Tibor